

AZ 1945-ÖS FÖLDOSZTÁS MEZŐHEGYESEN ÉS MEZŐKOVÁCSHÁZÁN

Iványi Anna

V. évf. magyar-történelem sz.h.

TÖRTÉNETI INTÉZET

Cselédek élete a felszabadulás előtt

Mezőhegyes Békés megye legdélibb részén, közvetlenül a román határ mentén terül el. Itt II. József kora óta a felszabadulásig állami kezelésben lévő ménesbirtok, majd mintagazdaság volt. A méntelep megalapításától 1848-ig kizárólag katonák és ezek hozzátartozói látkak itt. A katonai életmód erősen éreztette hatását a cselédek életén a későbbi időkben is.

A község több területre - majorra- oszlik. A központi rész az intéző, hivatalnokok lakhelye. Gereblyézett utaiival, gondozott parkjaival üdülőhelyhez hasonlít. A központ a vendégek előtti, reprezentációt szolgált. A község egész területét az állami gazdaság foglalta el, magántulajdonban lévő föld nem volt. Területe 33 ezer kataszteri hold, lakosainak száma megközelítette a 10 ezret. Az itt élő emberek 90-95 %-a gazdasági cseléd, a fennmaradó rész a gazdasági szakemberek, cukorgyári dolgozók, értelmiségiek közt oszlik meg. Régtől fogva itt élő családok leszármazottjai éltek és dolgoztak itt. Ide kötődtek e területhez, amelyet nehezen hagytak el. Így aztán a gazdaságban a magyar agrárproletár külön típusa - a gazdasági cseléd típusa - formálódott belőlük.

Az 1929-es gazdasági válság előtt a dolgozók bére meghaladta a megyei átlagot. A válság után megváltozott a helyzet. « A mezőhegyesi állami «minta-gazdaságban » ma már kisebb a béres természetbeni járandósága, mint az 1930.

évben a megyei átlag. Holott 1930-ban még jóval fölülmulta a megyei átlagot¹. „Nemrégiben szállították le a komenciójukat két mázsa búzával, 120 kg. árpával, 10 kg. szalonnával, 10 kg. sóval.”²

Vessük össze a mezőhegyesi cselédek bérét más területek bérezésével, illetve az országos átlaggal.³

	buza q	árpa q	egyéb q	föld n.öl	pénz P	só kg.	szalonna kg	tej l.	lábbeli
Országos átlag			rozs						
1925-30	4	9	2,25	1600	20	-	-	1	-
Nagybirtok orsz. átl. 1925-30	5	14	6	1400	1 q bú- za ára	23	40	-	1 pár csizma
Szentes 1929-30	6	15	5	-	300	-	-	-	1 p.cs. 1 p.bakancs
Dunántul 1930-33	7	6	4	1900	12-40	-	-	-	-
Hm.vhely 1935	8	12	3	1350	30	20	25	-	1 p. csizma 1 p. bakancs
Mezőhegyes 1934-35	9	12	2	1400	40	40	40	1	-

Az adatokat egybevetve azt látjuk, hogy a „mintagazdaság” bére nem emelkedett fölül az országos, megyei átlagon, sőt ez alá süllyedt. Ennek ellenére nem fokozódik az elvándorlás. A régi cselédek közül kevesen mentek el, szinte összenőttek a gazdasággal. A környező falvakból idetelepeültek könnyebben mozdultak el. Ők nem születtek bele a katonás cselédéletbe, a faluból szabadabb szellemet hoztak. Az elvándorlást természetesen csökkentette a „hárommillió koldus” nyomása is. A gazdaság, ha szűkösen is, de biztosította a megélhetést. Nehézen cserélték föl a kicsi, de biztos jövedelmet a munkanélküliség bizonytalanságával.

Az egész gazdaságban katonás rend uralkodott. Hajnalban az éjjeliőr ablakzörgetésére ébredtek az emberek. Reggel, délben csengetésre ültek le enni, csengetésre fogták ismét munkába. Nyáron hajnali két órától este kilenc óráig, télen három órától hét óráig dolgoztak. Hajnalban a munka megkezdése előtt megetették az állatokat és úgy indultak az egésznapos munkára. Hazaérkezés után szintén etettek. Az emberek egész nap szigorú ellenőrzés alatt dolgoztak. Elsősorban a „pálcás” vigyázott arra, hogy a munka megfelelő ütemben folyjon. Egy-egy üzemegység élén a gazda állt, aki az emberek minden dolgában intézkedett, beleértve a családi

és magánügyeket is. Ha valakihez vendég érkezett, köteles volt jelenteni a gazdának. A gazda segítségével az intéző és főintéző mindent tudott a major életéről. Pontosan ismerte és szemmeltartotta az emberek életét. A gazda általában – bár a cselédek közül került ki és tisztsége öröklődött a családban – híven kiszolgált az intézőt. A gazda köteles volt a legkisebb rendellenességet is naponként jelenteni. A megtorlás is elsősorban az ő segítségével történt. A cseléd előtt a hatalom első képviselőjeként ő állt, rajta felül már csak az intéző volt, s ezzel be is fejeződött. A csendőr csak akkor ütött, ha az intéző parancsolta. Ez a két hatalom megfelelően pótolta a falu számos hatalmasságát. Tervszerűen, anyagi kedvezményekkel nevelték az embereket arra, hogy az intéző és a gazda besugói legyenek. Az állandó, szigorú figyelemmel elérték, hogy minden elégedetlenséget már csirájában elfojtottak. Jó érzékkel emelték ki az „összeesküvés” elindítói. Ezeket az embereket nem túrták meg a gazdaság területén.

Komolyabb rendbontásra nem is került sor. Őt olyan ember közül, akik 1914-től 1945-ig dolgoztak a gazdaságban, egy sem emlékszik olyan esetre, hogy a cselédség egésze, vagy akár csak jelentősebb része is valamiféle követeléssel lépett volna fel a vezetőkkel szemben. Itt csak kérni lehetett, azt is csak nagyon alázatosan. Az emberek nagy részének megtörte gerincét a vasfegyelem. Ha nem is tudta alázatossá, meghunyászkodóvá tenni őket, közömbössé, fásulttá váltak minden iránt.

A cseléd nem hagyhatta el a major területét a gazda engedélye nélkül. Így eleve lehetetlen volt a gazda igazságtalansága ellen orvoslást keresni, amit ugysem kapott volna meg sem az intézőtől, sem a csendőrségtől. A „rend” érdekében mindig a gazdának kellett hogy igaza legyen. Megverhette, megpófozhatta az embereket, nem vonták érte felelősségre, hiszen a csendőrök, intézők is ezt tették. Ha valaki nem tudta elviselni ezt az életet, elköltözött – más módon nem szabadulhatott tőle. Könnyen elmehetett mindenki, – annál nehezebben vettek fel új embert, különösen falusit. Nem szerették a falusi embert, aki nehezen nyugodott bele a faluban már megszokottnál nagyobb igazságtalanságba és jobban ismerte jogait. Ha nem tört be a gazdaság rendjébe, vagy önként el nem távozott – elküldték. A jó munkabírással mellett első sorban a „jó magaviselet” volt a fontos az állami gazdaságban.

Az emberek a szó szoros értelmében nem értek rá gondolkodni. Hajnaltól késő estig dolgoztak. Utána már se erejük, se kedvük nem volt a szellemi munkához. Vasárnap ugyan nem dolgoztak kinn a földeken, de az állatokat akkor is el kellett látni, és ez a nap felét elvette. Szabadság elméletben 12-14 nap volt évenként, a gyakorlatban semmi. Csak nagyon indokolt esetben engedtek el valakit a munkából és pontosan ellenőrizték, hova ment. A gyerekek 12 éves koruk óta dolgoztak, annyit amennyit éppe birtak - fél bérért. Egész bért csak 24 éves kortól adták meg, hamarabb csak nagyon kivételes esetben.

A major életének központja az istálló volt. Itt találkoztak az emberek reggel, este. Itt kapták meg a parancsot, itt osztotta ki a gazda időnként a pofonokat. A legények egész évben itt aludtak az állatok között. Régi szokás volt ez. Talán onnan eredhetett, hogy a közös lakások szűkek voltak, így a fiatalok kiszorultak belőle. Az istállóban való alvás egészségtelen volt, tóra senki sem gondolt. Természetes velejárója volt ez a cselédéletnek és azután sem szűnt meg, amikor a lakásokat elrekesztették. A rekesztéssel természetesen semmivel sem lett tágasabb a lakás, de legalább minden családnak külön helyiségben lakhatott. Addig ugyanis két, illetve négy család lakott egy lakásban. Teljesen idegen embereket egész életükre összezártak és arra kényszerítettek, hogy a születéstől a halálig tanui legyenek egy másik család minden életmegnyilvánulásának.

Ez az állapot az 1930-as évek közepéig tartott. Ekkor rekesztették el a lakásokat. A szobákat kikövezték. A gazdaságot sok bel- és külföldi szakember látogatta. Kényelmes volt a gazdaság vezetőinek a modern istállók és szabadkéményes konyhák, közös szobák esetleges összehasonlítása. Nagyrészt ennek köszönhető a lakások rendbetétele.

A "rend" érdekében tökéletes szellemi és politikai zárlatot készítettek a gazdaságban. A visszaemlékezők szinte jelképesen emlegetik a Mezőhegyest körülvevő drótkerítést, ami fizikailag is elzárta a gazdaságot a környező területtől. Ez a drótkerítés nemcsak a vadak kiszökését és keveredését akadályozta meg - amiért tulajdonképpen készítették - hanem látható módon elválasztotta a gazdaságot a forradalmi multu viharoktól. És

valóban: itt semmi sem mutatta, hogy a viharsarokban vagyunk. Mezőhegyes történetében nincsenek komolyabb forradalmi hagyományok.¹⁰ A század végén, az aratósztrájkok idején itt építették ki a sztrájk törő tanyát. A Tanácsköztársaság sem rázta föl a cselédeket.

„Mezőhegyest speciális helyzete megkímélte attól, hogy a commun ideje alatt az állam vagyona nagy kárt szenvedjen. Bár az idegen agitátorok egész raja lepte el a községet, mégis elég nyugodtan viselkedtek a lakosok.”¹¹

A nagy gonddal fentartott „speciális helyzet” óvta meg a mezőhegyesieket a környező falvak agrárproletárjainak forradalmi hatásától is. A Tanácsköztársaságra emlékezve is többnyire a román intervenciós csapatok „doua zeci si cinci” rendszere jut az emberek eszébe.¹²

Mezőhegyes külön világ volt. Ide levél csak intéző ellenőrzésével juthatott be. Ujságot szintén csak engedéllyel lehetett járni, de még így is csak a vezetőségnek megfelelő szellemű ujságok jöhettek számításba. Párttagságról, vagy egyáltalán bármiféle politikai érdeklődésről szó sem lehetett. Az emberek nagy része nem is tudta, hogy milyen pártok léteznek.

Könyvek szinte egyáltalán nem olvastak. Az iskolából kölcsönzött mesekönyvek képviselték az írásos kulturát. Az iskolában a lehető legkevesebbet tanították meg a gyerekeket. Az intézők nem vették jó néven, ha egy-egy tanító komolyan vette a tanulást. Az volt az elvük, hogy elég ha a cseléd le tudja írni a nevét. Többre nincs szüksége. A tanítási idő egy részét a gyerekek a tanító kertjében kapálással, gyümölcszedéssel töltötték. Gyakran mentek ki könnyebb munkákra a gazdaság földjére. A falusi iskolából idekerült gyerekek messze kiemelkedtek tudásban az itteni gyerekek közül.

A felnőttek minden szórakozása a vasárnap esti cuháré - bál - volt, aminek időtartamát a gazda határozta meg. Moziba nagyon ritkán járhattak, hiszen az előadás éppen az esti etetés idejére esett. Szabadidejük nagy részét alvással, beszélgetéssel töltötték. A szellemi igénytelenségre valló tervszerű nevelés az idősebb embereken jóval a felszabadulás után, sőt ma is erősen érezhető.

Mindezt azért tartottuk szükségesnek elmondani, hogy megérthessük: sok más tényező mellett ez az életforma mennyire hatott az emberek gondol-

kodására és így a földosztás alatt tanúsított magatartásukra is. Az elmondottakból talán fény derül arra, miért volt e területen gyengébb a földért vívott küzdelem, mint általában a Tiszántúlon. A fizikai, szellemi elnyomás csak egy bizonyos határig növeli a forradalmi készséget ezen túl passzivitásra, fásult bele nyugvásra szoktat. Ezt lehetett észlelni Mezőhegyesen is, bár nem a földosztás egész folyamata során, de kezdetben minden bizonnyal. Az emberek 1945 előtti életének ismeretében jobban meg tudjuk becsülni a cselédsorsból szabadult emberek első önálló lépéseit az új, szabad életben.

A földosztás megindulása Csanád megyében

A Tiszántúlon hevesebb harc volt a földért, mint az ország más területein. Ez a terület szabadult fel a leghamarabb, forradalmi múltja is készítette fokozottabb harcra. Az őszi elmaradt vetéseket sűrűsösen tavasszal kellett pótolni. A parasztság más földjét nem volt hajlandó művelni. Több tiszántúli község kereste fel küldöttséggel az Ideiglenes Nemzeti Kormányt, sürgetve a földreformrendelet kibocsátását. Harcuk hozzájárult a rendelet kialakításához, egyes koalíciós pártok gáncsoskodásának ellensúlyozásához.

Csanád megye az első között szabadult fel – még 1944 szeptemberében. Így a megyében – a többi tiszántúli megyéhez hasonlóan – hamar, és erősen jelentkezett a radikális földreform igénye. A szegényparasztok a megye több községében már 1944 őszén birtokba vették az elhagyott, meg nem művelt területeket. Ez még nem a megyei szervek utasítására történt – hiszen a közigazgatás ekkor még meglehetősen zilált állapotban volt. A szegényparasztok saját elhatározásukból cselekedtek. A földreform végrehajtása során a megyei szervek gyakran ütköztek bele ebbe az önállósági igénybe.

A makói koalíciós pártok 1945 február 22-i értekezletén jelentkezett elsőként az az igény, hogy megyei szinten, egy szerv irányításával kezdjék meg a földosztást. A tavaszi munkák ideje következett, sielni kellett a juttatásokkal. A pártok a NB-hez fordultak, hogy utasítsa a falvak pártjait a földigénylő bizottságok megalakítására. Ez feladata a helyi földviszonyok megvizsgálása, felmérése, az előkészítő munkálatok elvégzése legyen. A Nemzeti Bizottság elfogadta az indítványt és egy bizottságot alakított az előkészítő munkák irányítására.¹³ Az értekezlet előtt – február közepén – járásonként küldöttség ment az Ideiglenes Nemzeti Kormányhoz a reform sürgetéséről.

a rendelet előkészítésének a szorgalmazására.

Hivatalos szerv csak a rendelet megjelenése után alakult, 1945 március 25-én : a Megyei Földhivatal.¹⁴ Ez a szerv folytatta az előkészítő bizottság munkáját. A földhivatal 1945 április 1-i jegyzőkönyve arról számol be, hogy tagjai 23 községben végezték el az előkészítő munkálatokat - köztük Mezőhegyesen és Mezőkovácsházán is.¹⁵ Hivatalosan a megyében először Püspöklellén és Deszken osztottak földet 1945 április 3-án.¹⁶

Csanád megye az ország egyik legsűrűbben lakott területe. Így a földnélküliek, törpebirtokosok kielégítése komoly gondot okozott. Ezért fordult a földhivatal már megalakulása napján a megye legnagyobb állami gazdasága a mezőhegyesi állami gazdaság felé. Innen akarta kielégíteni azokat az igényeket, akiknek saját községükben nem jutott föld.

A felszabadulás és a földosztás megindulása.

Mezőhegyes még 1944 szeptember 28-án, minden komolyabb harc nélkül felszabadult. Az őszi termés betakarítatlan volt. Gazdasági és közigazgatási vezetők még a nyár folyamán elmenekültek. 1944. augusztusában elrendelték a községi gazdasági kiürítését. A törzsállományt nyugatra hurcolták. A ménest Dunántulra, majd onnan Nyugat-Bajorországba és onnan a terület amerikai megszállása után az Egyesült Államokba vitték. Szállítás közben sok értékes állat pusztult el. Erre a sorsra jutott a gazdaság ló- és sertésállományának nagy része is. 1945 január 1-én mindössze 6 ló, 27 sertés, 513 szarvasmarha volt a gazdaságban. Ez természetesen nem volt elég a betakarításhoz, annál is inkább, mert a gazdaság gépjéinek nagy része üzemanyag hiányában üzemképtelen volt. A felszabadulás után a szovjet parancsnokság a községet egy-egy katonai parancsnokkal az élen két körzetre osztotta. Ők adták az utasításokat naponként a kerületek gazdáinak, számadóinak. Tavaszig a jól bevált "bizalmi" rendszer segítségével a szovjet katonai parancsnokság irányította a mezőgazdasági munkákat is. Minden kerületben népgyűlésen választották ki a legmegbízhatóbb embereket, akik kapcsolatot tartottak fent a katonai parancsnokság és a lakosság között. A gazdasági ügyeket intéző gazda mellett a bizalmiak, mint a politikai ügyek intézői álltak. Ők tettek javaslatot arra nézve is, hogy a lassan visszaszivárgó urak közül ki kerülhet vissza a helyére, illetve hogy kit utasítsanak ki. A szovjet parancsnokság irányította az élelmiszer

elosztását, állatokat vágatott le, kenyeret osztott.

A mindig mások által irányított, minden önállóságtól megfosztott cselekedés lassan hozzászokott ahhoz, hogy sorsát maga intézze. Mind gyakrabban beszéltek a föld szétosztásáról – különösen a szomszédos falvak aktívabb lakóinak hatására. Odáig azonban nem jutottak el, hogy maguk cselekedjenek. Ennek több oka is volt. A több évtizedes, erős szellemi és politikai zárlat félelmet oltott az emberekbe, és passzivitáshoz szoktatta őket. Ugyanakkor az itt dolgozók anyagilag jobban el voltak látva, mint a környező falvak szegényparaszti, agrárproletár elemei. Az alacsonyra szorított igényeket nagyjából kielégítette a félig természeti, félig pénzbeli díjazás – a kommenció-rendszer. A harmadik ok : az állami gazdaságban való élet, a nagyüzemi gazdálkodás ismerete egy bizonyos fajtájú kollektív érzést teremtett az emberekben.¹⁷

Mezőhegyesen a felszabadulás után aránylag későn alakult meg a pártok. Ez a már említett politikai elnyomással magyarázható. Az embereknek először tájékozódniuk kellett, mivel nem ismerték a pártok célkitűzéseit, és a községben egyik pártnak sem volt hagyománya. Elsőnek a Kommunista Párt alakult meg 1944 októberében.¹⁸ 1945 januárjában alakult meg a szociáldemokrata párt, a nemzeti parasztság, majd ugyancsak januárban a kommunista párt kezdeményezésére a Nemzeti Bizottság, koalíciós alapon. A Nemzeti Bizottság kezdeményezésére február–márciusban földigénylő bizottságot¹⁹ szerveztek. Megvizsgálták az igénylők igényjogosultságát.

A Községi Földigénylő Bizottság hivatalos megalakulásáról az első levéltári adat 1945 április 7-én kelt, Ezzel szemben Sipos János a KFB elnöke a megalakulást február 20-ára teszi. Valószínű tehát, hogy a hivatalos megalakulás előtt már tevékenykedett egy bizottság, amelyből a hivatalos KFB kinőtt. Ez a bizottság előkészítette a földosztás gyors végrehajtását. E feltevés helyességét támasztja alá a Csanád megyei főispán 1945 március 31-i jelentése is, amely arról ad számot, hogy a megye 42 községe közül 40-ben már megalakult a KFB.

Mielőtt a mezőhegyesi KFB kiosztotta volna a földet, el kellett dönteni az állami gazdaság sorsát. Mint már említettük, a megyei földhivatal március 25-én javaslatot tett, a gazdaság részleges felosztására. Az Országos Földosztó Tanács

176.

április 5-én szállt ki a gazdaságba. A helyszíni döntés szerint 5.587 hold marad vissza, a többi kiosztásra kerül.²⁰ Április 11-én az OFT megváltoztatta határozatát és 14.600 holdat adott át az igénylőknek.²¹

A környező falvak fellebbeztek e döntés ellen, és teljes felosztást követelt.²² A végegyházi KfV azt a javaslatot tette, hogy telepítsék át a gazdaságot más területre. A kérés indokolt volt. A Megyei Földosztó Tanács 22 745 jogos igénylő közül csak 14 476-ot tudott kielégíteni a rendelkezésére álló földből.²³ Az OFT természetesen ennek ellenére sem egyezett bele az áttelepítésbe - bár 1946 januárjáig nem döntötte el végérvényesen, hogy mennyit tart vissza állami gazdaság céljaira. A világhírű méntelep, a korszerűen kiépített gazdasági telepek lerombolása óriási kárt okozott volna a népgazdaságnak. A 14.600 holdon 14 község osztozkodott. Hosszas huzavona után eldőlt, hogy melyik község és mennyit kap a területből: Mezőhegyes, Végegyháza, Ambrózfalva, Nagy-Májláth, Csanádalberti, Pitvaros, Köveg, Csanádpalota, Magyarcsanak, Apátfalva, Mezőkovácsháza, Reformátuskovácsháza, Makó, Nagylak, Tótkomlós és Battonya igényét nem elégítette ki a Tanács, mivel ezekben a községekben már az igénylők 65 %-a kielégítést nyert. A terület legnagyobb részét a mezőhegyesi cselédség kapta. A Tanács 70 %-os kielégítést biztosított számukra, a következő indokolással: "Figyelembe vette a tanács azt a mezőhegyesi igénylői javára, hogy úgy ők, mint felmenő generációkon keresztül e birtokon a gazdasági cseléd sanyaru kenyerét ették és leginkább érdemesek arra, hogy a cselédségből felszabadulva, azon a birtokon kapjanak földet, ahol ők, apáik, és nagyapáik dolgoztak. Végegyháza község közvetlenül a mezőhegyesi ménesbirtokhoz kapcsolódik. A község lakossága túlnyomórészt a birtokból élt és ezért a Mezőhegyesre vonatkozóan megállapított irányelvek, ha nem is teljes mértékben - érvényesek.²⁴ Végegyháza 65 %-os kielégítést kapott.

Mezőhegyesen április 3-ig 1960 igénylő iratkozott föl, 20 ezer hold földet igényelve. Ez a szám fokozatosan csökkent. Legtöbb helyen éppen fordított volt a helyzet. Először kevesen jelentkeztek, majd leküzdve félelmüket egyre többen. Ennek az eltérésnek az volt az oka, hogy - mint az igényelt terület mennyiségéből látszik - több földre számítottak, mint amennyi jutott. A nagy

területhez szokott emberek nehezen tudták elképzelni, hogy kicsi földön meg tudnak élni. Ezért sokan inkább visszaléptek. Említett az intézők visszatérésétől való félelem is hozzájárult a visszalépők számának növekedéséhez. Április 7-én már csak 1.6154 holdat, április 9-én 13.500 holdat igényeltek, Április 19-én 1.031 az igénylők száma 7.730 hold igényléssel. A csökkenést az is magyarázza, hogy MFT április 14-én úgy határozott, hogy a mezőhegyesi cselédség 5.700 hold földet kap. Április 19-én a battonyai járásbírósa már azt jelenti a makói főispánnak, hogy Mezőhegyesen kiosztottak 5.200 hold földet. Ez a kiosztás még nem végleges. A háborúból hazatérő hadifoglyok igénylése megváltoztatta az arányokat.

A föld kimérését a KFB tagjai végezték minden előzetes műszaki felmérés nélkül, olyan jól, hogy a későbbi mérnöki mérésakor alig kellett javítani rajta. A mezőhegyesi KFB komoly harcot vívott a kiosztandó területek fekvése miatt a környező falvakkal. Az OFT terve szerint az állami gazdaság részére a központi területek maradnak, a periférikus területeken kell osztozkodnia a 14 községnek. Minden falu azt akarta, hogy a határával érintkező, vagy ha nem volt határos a gazdasággal, a hozzá legközelebb fekvő területeket kapja meg. Ragaszkodtak a kövesut menti földekhez, hogy a nagy gondot okozó szállítást megkönnyítsék. A KFB-nek sikerült elérnie, hogy a megyei Tanács kimondta: először a mezőhegyesi cselédség választja ki a neki megfelelő területeket.

A kommunista párt sürgette a földosztás befejezését, hogy a visszatérő, erősödő reakciót kész tények elé állíthassa. Csanád megye igen sikeresen tett eleget ennek a kívánságnak. Az országban elsőnek bonyolította le a földosztást, két hónap alatt a juttatás 90 %-át elvégezte.

A munka gyors elvégzése a KFB tagjai lelkiismeretes, fáradtságot nem kímélő munkájának eredménye. Mondlatunk, hogy ellenszolgáltatás nélkül végezték munkájukat. Volt ugyan megszabott napidíjuk, de ez a pénz fokozódó romlása miatt jelentéktelen volt. A bizottság munkáját nagy mértékben elősegítette a Vörös Hadsereg helyi parancsnoksága, amely már ősz óta támogatta a lakosságot életének megjavításával.

A szovjet parancsnokság ugyanabból az okból kifolyólag sürgette a föld kimérését, mint a kommunista párt. Részt vett a kimérésben, gépeket, lovakat bo-

bocsátott a KFB rendelkezésére és naponta érdeklődött a munka előrehaladásáról. A lityinántok - azok a szovjet tisztok, akik közvetlenül foglalkoztak a lakosság ügyeivel - állandóan sürgették a bizottság tagjait.

Szakemberhiány miatt a mérnöki kimérés késett. Egy-egy mérnöknek akkora terület jutott kimérésre, hogy hónapok teltek el, míg el tudta végezni. A parasztok csak akkor érezték magukat teljes biztonságban földjükön, amikor azt mérnökiileg kimérték, s birtoklevelet kaptak. Ezért gyakran erőszakkal kényszerítették a műszaki vezetőket a felmérés megkezdésére. Ez történt Mezőhegyesen is. A KFB tagjaiból küldöttség ment Makóra. Cs. S. mérnökhöz, aki a műszaki munkálatok elvégzésével volt megbízva. Beüzentek neki, hogy addig el nem mennek, míg velük nem megy, s magától nem megy, erőszakkal viszik. Még azt sem engedték meg, hogy vonattal utazzék utánuk. Biztos ami biztos - mondták - s kocsira rakták a mérnököt. Cs. S., mint a legtöbb mérnök nem szabotálási szándékai miatt, hanem pusztán a túlterhelése miatt került ilyen helyzetbe.

Az MFT 1945 január 17-én végleg kitűzte a visszamaradó mintabirtok határát, s ezzel hozzájárult a juttatások rögzítéséhez. Gyakori volt a kimért föld új juttatása, cseréje. Ez alaposan megnehezítette a termelést, különösen az őszi közeledésével. Különösen ott volt elterjedt ez a jelenség, ahol a juttatottak pört folytattak az elkobzott területek gazdáival. Az OFT a termelés megkönnyítése érdekében úgy rendelkezett, hogy 1946 szeptember 30-ig senkit nem lehet kimozdítani ingatlanából. Így történhetett meg, hogy a mezőhegyesiek a megengedett 5.200 hold helyett gyakorlatilag 6.046 holdat foglaltak el, a többi község rovására. Ez az egyenlőtlenség az 1946-47-es gazdasági évben kiegyenlítődt. Az OFT rendelete nemcsak népgazdasági érdekeket szolgált. A kisközgazdasági párt reakciós elemei választási győzelmüket a demokratikus vívmányok megfékezésére akarták felhasználni. 1946 január végén a kommunista párt ennek ellensúlyozására kiadta a jelszót: „Földet vissza nem adunk!” Országszerte több tüntetés zajlott le a szegényparasztság és a munkásság részvételével. A fenti rendelet útját állta a reakció munkájának.

A földért való küzdelmet országosan a kommunista párt előterjesztésére törvénybe iktatott 1946 IX. tc. zárta le 1946 május 13-án.²⁷ Ez a rendelet

ki mondja, hogy az 1946 január 1-ig kiosztott földet gazdájának visszaadni nem lehet, s az eddig ki nem osztott földet csak az OFT engedélyével lehet kiosztani. Ezután csak annak az igénylését kell elfogadni, aki eddig önhibáján kívül nem igényelt. Akitől a KFB a jogszabályok megsértésével vette el a földet, vissza nem kapja, hanem csereingatlant ad helyébe. Ezt a rendeletet a kommunista párt azért terjesztette be, hogy megakadályozza a közben megerősödött reakció támadását a földreform ellen. Ugyanebből az okból sürgette a telekkönyvek kiosztását, ami csak 1947 nyarán fejeződött be.

A mezőhegyesi cselédség földért való küzdelme nagyon leegyszerűsödött, mivel nem kellett földbirtokosokkal, kulákokkal harcolnia. A mintabirtok területének kiterjesztéséért folyt ugyan küzdelem, de ez nem érintette komolyan az igénylők érdekeit. Éppen ezért szinte semmi hatása nem volt a reakció földreform elleni támadásának, illetve a "földet vissza nem adunk" mozgalomnak. Kisebb-nagyobb tüntetések ugyan zajlottak, de ezek inkább reakciós tisztviselők ellen irányultak s részben félreértésből eredtek.²⁸

Házhely igénylés - házépítés

A földosztással egyidőben történt a házhelyigénylés, illetve kimérés. A házhely juttatásról szóló 2.400/1945 FM, sz. rendelet 1945 április 27-én jelent meg. Pontos körülményeket írja, hogy milyen területek sajátíthatók ki erre a célra. Akinek 50 holdnál több földje van, attól a házhely céljára szükséges terület csere nélkül teljes kártalanítás ellenében kisajátítható. Házhelyet kaphat az a magyar állampolgár, aki sem lakóterületén, sem máshol lakóházzal nem rendelkezik. Kiskereskedők csak akkor elégíthetők ki, ha a földigénylők kielégítése után erre a célra fentartott területekből fennmaradt. Felhívja a rendelet a figyelmet arra, hogy árvíz és talajvíz veszélyes területekre ne építkezzenek. A kimért telekre a háború befejezésétől számított 5 éven belül kötelek építeni a juttatott.

Mezőhegyesen igen komoly problémát okozott a házhely és az építkezés kérdése. A juttatottak közül senki sem rendelkezett lakóházzal. A régi cselédségi lakásokban hosszú ideig nem maradhattak. A földigényléssel együtt írták össze a házhelyigénylést is. Mivel pedig az építőanyag megszerzéséhez szük-

séges anyagiakkal nem rendelkeztek, azt is a gazdaságból kívánták megszerezni. A KFB már május 10-én javaslatot terjesztett az MFT-hez, hogy -mivel házhely céljára nincs földterület, vagy csökkentsek a más községek számára juttatott területet, vagy a gazdaság adjon át valamennyi földet.²⁹

Hosszas huzavona után a gazdaságban csere alapon egyeztek meg. A házhelyek kiosztása még nem oldotta meg a kérdést. Nem volt miből építeni. A gazdaság igényt tartott a kiosztott területeken lévő épületekre és nemzeti-gazdasági érdekekre hivatkozva tiltakozott lebontásuk ellen. Abban igaza volt, hogy a jó állapotban lévő, jól megépített gazdasági épületek lebontása jelentős veszteséget okozott a népgazdaságnak, de kiosztásuk politikailag igen jó hatással volt a parasztságra. A bontási engedély megszerzése után elkezdődött a szokásos vita: kapjanak-e bontási anyagot a falvak? Végülis az MFT úgy döntött, hogy aki saját lakhelyén nem rendelkezik házzal, kap anyagot. Ez aztán állandó surlódást idézett elő a helybeli és a környékbeli igénylők között. Sok panasz érkezett a mezőhegyesi KFB-hez, illetve az MFT-hez a bontási anyag jogtalan eltulajdonítása miatt. A mezőhegyesiek - felhasználva, hogy a falusiak nem tudtak állandóan vigyázni anyagukra - széthordták azt. Falanyag csak annyi jutott minden igénylőnek, amennyi a ház és a gazdasági épületek alapjához szükséges. A házak többnyire vályogból épültek. Az igénylők nagyrésze maga készítette a vályogot, gyakran maga huzta fel a falat is.

Nagy problémát okozott a tanyaközpontok helyének kijelölése. A közigazgatási szervek és az OFT tanyaközpontok építése mellett döntött. Az emberek viszont minél közelebb akartak lenni a földhöz, hiszen igaerejük nem volt. A földre, vagy közvetlen közelébe akartak építeni. Végül a gazdaság központja mellé egy nagyobb települést jelöltek ki, kerületenként pedig kisebb tanyaközpontokat hoztak létre. A falvak igénylőinek ez nem felelt meg, mert -mivel ők csak a földmunkák végzése alatt tartózkodtak itt - semmi sem kötötte őket a központhoz /ivóvíz, villany stb./ .Igy aztán földjeikre építkeztek teljesen rendszertelenül.

A bontási munkákat összefogva, közösen végezték, szép példáját adva a közösségi érzésnek, segíteniakarásnak. Minden család maga tisztogatta meg a kibontott anyagot és szállította a házhelyre. Sokan - akik nem tudtak azonnal hozzákezdeni az építkezéshez - hogy jobban el tudják végezni földjükön a

munkát, maguk összetákolt kunyhókban laktak. Téltre kukoricaszárral támogatták körül s betapasztolták. Sok példa van az őrösakos lakásfoglálásra. Utóri tanítói lakást foglaltak el, s nem hajlandók kiköltözni belőle.

A házépítések legnagyobb része 1947 nyarán folytak, úgy hogy összesen az igénylők 65-70 %-a beköltözött saját lakásába. A házak általában jól építettek. Beköltözés előtt a körzeti orvos ellenőrizte, megfelelnek-e egészségügyi követelményeknek. Az 1947-ben megalakult UFOSZ támogatásával személyenként 3 ezer forint kölcsönt kaptak az igénylők. Nagy segítséget jelentett, hogy amíg nem tudták felépíteni a házat a gazdaság lakásában laktak. Az 1948-ban induló típus-házépítési akció végleg megoldotta az igénylők lakásproblémáit.

A föld megművelése

Ha a föld birtokbavétele, megvédése nem is jelentett különösebb nehézséget a mezőhegyesiek számára, a föld megművelésénél megmutatták, hogy mennyire ragaszkodnak a földhöz. Mint cselédek, semmiféle gazdasági felszereléssel nem rendelkeztek. Nem volt vetőmag, amit elvethettek volna. 1944 őszén a gazdaság már nem vetett, így onnan sem kaphattak. A vetési statisztikák mutatják, hogy a föld nagy része vetetlen, sőt szántatlan. Így pl. az 1945 április 18-i kimutatás szerint a belsőperégi juttatottak 222 holdjából 27 hold szántatlan. Az arány a többi területben sem jobb. A gazdasági felszerelések karbantartás hiányában megrongálódtak, és ami megvolt, azt a gazdaság vezetősége rendelet hiányára, s a gazdaság érdekeire hivatkozva nem akarta kiadni.

A Vörös Hadsereg saját lovait, kocsijait bocsátotta a földigénylők rendelkezésére. Megpróbálkozott rendet teremteni a széthordott állatok, felszerelések ügyében is. Összeszedte a törzskönyvezett állatokat, megtiltotta, hogy ne héz munka végzésére használják őket. A földigénylők ugyanis minden állatot önhatármilag munkára fogtak. Részben a szovjet parancsnokság munkájának köszönhető, hogy a hosszas kísérletezéssel kitenyésztett értékes noniusz és lipicai törzsllovak megmaradtak népgazdaságunknak.

Az idő sürgetett, gyorsan el kellett vetni, az őszi vetést még pótolni akarták. A föld megszerzésénél nem volt rá alkalom, de itt bebizonyították a cselédek föld- és munkaszeretetüket. Önhatármulag - nem törődve a gazdaság veze-

tőinek fenyegetőzésével, majd kétségbeesett siránkozásával – használatba vették a gazdaság szerszámain. A vetőgépek, ekék megszerzése még nem oldotta meg a nehézségeket. Nem volt mivel vontatni őket – s a Vörös Hadsereg segítsége a hatalmas területek megmunkálására nem volt elég. A nehézségek nem keserítették el az embereket. Sokan kapával „szántották” fel a földet. A vetést ezen a tavaszon szinte kivétel nélkül kézi erővel végezték. Nem volt ritka látvány, hogy két három ember boronába, vagy fogasba fogta magát.³⁰ A 12–13 órás munka, amit egész életükben végeztek, szivóssá tette őket – s most maguknak dolgoztak !

A kiosztott réteket a gazdaság gézekéivel törték föl, közös erővel fát termeltek ki az erdőből, azzal fűtötték a gépet. Az erdészet népgazdasági érdekekre hivatkozva természetesen tiltakozott a fakitermelés ellen. A vetés azonban legalább olyan fontos volt, s ezt tudták az emberek !

Az igénylők fejlett közösségi érzése itt is megmutatkozott. Amikor már könnyebben lehetett utazni területenként összefogtak. Egyik részük elment állatokat vásárolni, másik részük a földet művelte. Dunántulról sikerült állatokat szerezni, úgy hogy most már volt mivel vontatni a gépeket. Először természetesen át kellett alakítani azokat, mert többnyire gépi, illetve lóvontatásra voltak beállítva. A gépeket a kerületek között igazságosan szétosztották, kikötve, hogy ha valamelyik kerület elvégezte a munkát, köteles átadni a gépeket annak a résznek, ahol még szükség van rájuk. Az MFT hivatalosan csak 1946 júliusában osztotta szét az élő és holt felszerelést. Addig teljes anarchia uralkodott. Állandó vita folyt a gazdaság vezetői és a KFB között. Voltak természetesen tulkapások is. A szegénységből kiszabadult ember nehezen találja meg a helyes mértéket cselekedeteiben, gyakran enged kapzsiságának. Ez nyilvánult meg a helybeli és a falvak földigénylői közötti vitákban. A mezőhegyesiek az idegeneknek semmit sem akartak adni, vagy legalábbis jóval kevesebbet, mint amennyit azok igényeltek. Egy-egy traktort gyakran csak ismételt kérelem után kaptak meg a falvak. A visszaadáskor ugyanilyen huzavona volt. Gyakran előfordult, hogy az emberek összefogtak, elmentek a traktorért, s erőszakkal elhozták. Ez történt 1946 őszén. Végegyháza és Mezőhegyes között egy traktorral is. Miután

többszöri felszólítás után sem juttatták 'haza', egy csoport ember hazahozta mivel hajóanyagot nem kaptak a végegyházaiktól.³¹ Természetesen hiba lenne ezekben a vitákban csupán önzést látni. A földet meg kellett művelni, s mivel a gazdasági felszerelés kevés volt, ez szükségszerűen surlódásokat idézett elő.

Ha megnézzük min kellett az embereknek osztozkodniuk, megértjük a vitákat. A gazdaság 33 ezer hold földje nagyjából felesen oszlott meg a földigénylők és az állami gazdaság között. Erre a 33 ezer holdra jutott két ló, 32 szamar, 2 öszvér, s néhány alaposan kivénült ökör és bivaly. A hold felszerelést a föld arányában osztották meg. 6 traktort, 33 cséplőgépet /nem mind üzemképes/ és néhány pár gőzekét kellett úgy elosztani, hogy a 33 ezer holdat meg tudják művelni. Nem csoda tehát, ha vitára került sor. Az igénylők között 43 embernek jutott 3 vetőgép, 1945 őszén az igénylők nagy része a kommencióban kapott fejadagot vetette el, ha volt. De nem mindenki kapta meg a fejadagot, vagy volt aki már elfogyasztotta. Ott álltak ugyanakkor a kicsépeletlen gabonaasztagok. A szovjet parancsnokság megszervezte a gabona elosztását. Akinek nem jutott a csépelett búzából, az ősszel szántatlanul maradt földek gabonakelését aratta le és vetette el.

Hogy megkönnyítsék a munkát, közösen szántottak, vetettek. Beosztották a földet: egyik táblára búzát, másikba árpat, stb. vetettek, s azután mindkinek kiosztották az őt megillető részt. Ez különösen akkor gyorsította meg a munkát, ha gőzekével szántottak. Gőzekével nem gazdaságos kis területet szántani. A betakarítást is együtt végezték. A művelés eme formája hasonlított a későbbi I. típusú termelőségvetkezethez. Így művelték a földet a csatlókamrási, komlósfecskési igénylők.³² A szállítás megkönnyítésére megjavították, feltöltötték az utakat, gondosan ügyeltek rá, hogy meg ne fongálódjanak.

Szép és megható hallgatni az emberek visszaemlékezését ezekre az időkre. Senki sem csüggedt el a nehézségek láttán, pedig a helyzet nem volt biztató. Erre vall a Csanád megyei főispán 1946 április 27-i jelentése. A főispán kétségbe vonja, hogy Mezőhegyesen el tudják végezni a tavaszi munkákat. Pedig ekkor már sokkal jobb volt a helyzet, mint 1945 őszén. Ekkor már a közben megalakult földművesszövetkezet intézte és szervezte az igénylők ellátását.

Kezelésbe vette a nagyobb gépeket, megszervezte a szerződéses növénytermelést, növényvédelmi szerekkel, vetőmaggal látta el a gazdákat.

A KFB gondosan ügyelt a munka pontos elvégzésére. Kiharcolta, hogy a kiosztott terület arányában a gazdaság adja át trágyakészletének egy részét s ezzel a háboru alatt elhanyagolt föld termőképességét megjavították. Még így sem sikerült jó termést elérni az aszály és a művelési lehetőség hiányossága miatt. A KFB kénytelen volt kérvényezni a megváltási ár és az adó fizetésének elhalasztását.

Az OFT 9.733/1945 II. sz. elvi határozatában kimondta, hogy ott, ahol a holdankénti termés nem éri el búzából a 3 mázsát, a megállapított adó, illetve megváltási ár felét kell fizetni. Ha ez nagy megterhelést jelent, el lehet halasztani. A juttatottak az ország nagy részén éltek ezzel a lehetőséggel, így Mezőhegyesen is. Hogy ezt az engedményt ne használhassák föl a művelés elhanyagolására, az MFT úgy határozott, hogy minden KFB mezőőrséget és termelési bizottságot alakítson, és ezek által ellenőrizze a juttatottak munkáját.³³ Elmondhatjuk, hogy e szervezeteknek nem kellett sokszor fellépniök az igénylők hanyag munkavégzése ellen.

A KFB és a juttatottak

Szóljunk pár szót azokról, akik mint a KFB tagjai lebonyolították a földosztást. A földosztást gyakorlatilag három szerv végezte. Legfelső fokon az OFT, majd MFT s közvetlenül a KFB. Legnagyobb szerepe a KFB-nek volt. Ez a szerv teljesítette a földrendelet amá kívánságát, hogy a földet maga a szegényiparasszóság ossza ki. A KFB hatáskörébe tartozott a juttatási névsor összeállítása, felülvizsgálata, az elkobzás, megváltás megállapítása. A juttatást megváltoztathatja, elkobozhatja a juttatott földet. Rendelkezéseit az MFT illetve az OFT felülvizsgálta. A bürokratikus időhúzást megelőzendő a földművelésügyi miniszter úgy rendelkezett, hogy a felsőbb szervek a KFB kérelmére 3 napon belül kötelesek válaszolni. Ha ezt nem teszik, a KFB-k végrehajthatják javaslataikat.

A 600/1945 MT. sz. rendelet értelmében a rendelet megjelenését követő 3 napon belül községenként meg kell alakítani a KFB-t. Ügyelni kell arra, hogy a földigénylők szociális és pártszempontból egyenlő arányban képviseltessék magukat e szervben.

Mezőhegyesen a KFB-re vonatkozó első irat 1945 április 7-én kelt és közli a megválasztottak névsorát³⁴. Ekkor tették le a KFB tagjai az esküt: «Mi a KFB tagjai becsületünkre és lelkiismeretünkre fogadjuk, hogy tisztünkben legjobb tudásunk és lelkiismeretünk szerint kedvezés és részhajlás nélkül járunk el, tisztünkkel összeférhetetlen tevékenységtől tartózkodunk és a hivatali titkot megőrizzük» A KFB tagok kevés kivétellel becsülettel tartották meg esküjüket.

Mint már említettük, valószínű, hogy már ezt megelőzően is működött a bizottság. Ezt bizonyítja az a tény, hogy április 3-án már összeírták az igénylőket, ezt az összeírást pedig hivatalból a KFB végezte. 30 tagu bizottságot alakítottak tekintettel a nagy területre. Kerületenként választották meg a «kis-bizottságokat» majd ezekből a központi ötös bizottságot, amely tárgyalta a falvak bizottságaival és felső szervekkel. Országosan hátráltatta a munkát a bizottsági tagok állandó váltakozása, lemondása. Itt is fordult elő lemondás, de kevés, akkor is kerületi bizottságokban. Az ötös bizottság állandó maradt s ez megkönnyítette az egységes ügyintézkést, végrehajtást.

A mezőhegyesi KFB a tisztántuli viszonyokhoz képest kedvező körülmények között működött. Magáért a föld birtokbavételéért nem kellett harcolnia, legfeljebb a szomszédos falvakkal. Egy alkalommal lépték túl a rendeletet, amikor csereterület biztosítása nélkül erdőt irtottak és osztottak ki. Az erdőigazgatóság tiltakozott ez ellen, csereterületet követelt, de a KFB azzal utasítja el, hogy kérjen csereterületet az állami gazdaságtól.

Legerősebben az állami gazdasággal szemben lépett fel a bizottság, az élő és holt felszerelések elosztásakor. Minden lehetőséget megragadott arra, hogy minél többet szerezzen meg az ujjazdáknak, úgy, hogy a gazdaságnak gyakorlatilag kevesebb felszerelés maradt. Igaz, hogy amikor nagyjából biztosította a gépeket, szigorúan ellenőrizte a művelést. Több embertől vette el a földet amiatt, mert nem művelte rendesen³⁵. Különösen a falvak igénylőivel volt sok gondja, ugyanis ebből a szempontból a falusi igénylők is felügyelete alá tartoztak. Voltak olyan falusi igénylők, akik a nagy távolság miatt bérbe adták földjüket. Így történhetett meg, hogy több juttatott földes 20-30 holdat művelt. M.J. például 32 holdon gazdálkodott, még 1946-ban is.

186. A mezőhegyesi KFB tagjai esküjét az alábbiak szerint tették le: «Mi a KFB tagjai becsületünkre és lelkiismeretünkre fogadjuk, hogy tisztünkben legjobb tudásunk és lelkiismeretünk szerint kedvezés és részhajlás nélkül járunk el, tisztünkkel összeférhetetlen tevékenységtől tartózkodunk és a hivatali titkot megőrizzük»

Az első évben a bizottság nem avatkozott bele ezekbe az ügyekbe. ekkor csak az volt a fontos, hogy a földet bevessék. Később természetesen felléptek az ilyen jelenség ellen.

Érdemes beszélni a földigénylőknek a bizottsághoz való viszonyáról. A bizottság tagjai visszaemlékezésükre keserűen beszélnek az emberek felelőtlenségéről, kapzsiságáról. A KFB rendelkezései ellenére a gazdaság élő és holt felszereléseit széthordják, rongálják. Engedély nélkül erdőt irtanak, utak mentén fát szednek és általában semmibe veszik a bizottság intézkedéseit. Ez így elmondva igen lesújtóan hat s méltán keserítette el a KFB tagjait. Nem lennének igazságosak ha egyértelműen elítélnék emiatt a cselédből lett ujjazdákat. Képzeljük el, hogy ezeknek az embereknek személyes használati cikkeiken kívül egész életükben nem volt semmijük. S most egyszerre földet kaptak, házat építettek, élhették a maguk életét. Nem lehet csodálkozni, hogy nem mindig tudtak háttér szabni cselekedeteiknek, s hogy pillanatnyilag csak saját érdekeikre gondoltak.

Gyakori volt a bizottság tagjai elleni vádaskodás, rágalmazás, ami a gyengébb embereket lemondásra félreállításra készítette. De hogy a nagyobb résznek nem ez volt a véleménye, mutatja az, hogy azoknak a bizottsági tagoknak, akik elejétől végig tevékenykedtek a bizottságban, egy hold "talpalási földet" ajánlottak fel az igénylők - s mi lehetett nagyobb ismerés a parasztság részéről, mint az ajándék föld ?

Megjegyzés.

1. Féja Géza : Viharsarok. Atheneum 3. kiad. 100 old.
2. Féja Géza id. m. 139. old.
3. Az adatok nem egy meghatározott év, hanem egy időszak bérezését rögzítik. A pénz mennyisége nem szolgálhat összehasonlítási alapként - mivel értéke a válság ideje alatt ingadozott. Csak a teljesség kedvéért tüntettük föl.
4. Incze-Petőcz : A dolgozó parasztság helyzete az ellenforradalmi rendszerben. Budapest, 1954. 19. old.
5. Ecsery Lajos : A magyar földművesnép munkája. Szentes, 1930. 350.
6. Ecsery Lajos : id. m. 35-360.

7. Illyés Gyula : Puszták népe. Budapest, 1955. 134-135. old.
8. Féja Géza : id. m. 236 old.
9. Teljesen megbízható adatunk a mezőhegyesi bérezésre nincs. A gazdaság 1945 előtti levéltári anyaga tönkrement. A fenti adatokat számos visszaemlékezés, utalás figyelembevételével kaptuk. /Debreczeni Mihály, Iványi György, Hangyál Lajos KFB tagok, Medve István gazdasági család, Kuthy Ernő az állami gazdaság agrónomusa visszaemlékezései. s Féja Géza : Viharsarok./
10. Mezőhegyes történetén itt az állami gazdaság történetét értjük, időben tehát 1785-1945 közötti idő.
11. A román intervenciós csapatok bevonulva Mezőhegyesre a "tisztogatás során" huszonöt botütést mértek minden emberre, aki valamiféle kommunista vád alá esett /Debreczeni Mihály, Iványi György visszaemlékezése/.
12. Csanád-Arad-Torontál vármegye Közigazgatási Bizottságának jelentése az 1927. évről, Makó, 1928.
13. Csanád megyei Nemzeti Bizottság iratai, 66/1945 Szegedi Állami Levéltár /továbbiakban : SZÁL./
14. Csanád megyei Földhivatal irata 1/1945. SZÁL.
15. Csanád megyei Földhivatal iratai, 8/1945. SZÁL.
16. Csanád megyei Földhivatal iratai, 20/1945. SZÁL.
17. Az utóbbira többen hivatkoznak azok közül akikkel az anyaggyűjtés során beszéltünk /Sipos János, volt KFB elnök, Hangyál Lajos/
18. M. Tóth Erzsébet : Adatok három Csanád vármegyei nagyközség Nemzeti Bizottságának történetéhez. Szeged, 1957. 75. old.
19. ~~...~~
20. Csanád megyei Földhivatal iratai 5910/1946. SZÁL.
21. Országos Földosztó Tanács iratai 167/1945 SZÁL.
22. Csanád megyei Földhivatal iratai 5910/1946 SZÁL.
23. Csanád megyei Földhivatal iratai, 233/1945. SZÁL.
24. Mezőhegyesi KFB irata 1945-46. 167/1945. Gyulai Állami Levéltár /továbbiakban :GyÁL.
25. Makói Népujság 1946. február 1. Megjegyzés : A kéthónapos határidőn a szabályos mérnöki kimérést értjük, ami általában jóval az első kimérés után következett.
26. Sipos János / volt KFB elnök/ közlése.
27. Magyar Törvénytár 1946. A földreform végrehajtása során igénybe vett és kiosztott ingatlanok telekkönyvezése és a vonatkozó jogszabályok gyűjteménye Budapest, 1947. 2II . old.

28. 1945 november 8-án az orosz parancsnok telefonon megkérdezte a kommunista párt titkárától, hogy meg akarják-e ünnepelni a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulóját. A párttitkár kitelefonált a kerületekbe, hogy zászlókkal vonuljanak be az emberek. Ezt félreértették, azt hitték a földet kell megvédeni. Felvonultak, vérekezés lett.
29. Békés megyei Földhivatal iratai. A mezőhegyesi KFB javaslata 1945. május 10. GyÁL.
30. Debreczeni Mihály /KFB tag/ közlése.
31. Iványi György /KFB tag/ visszaemlékezése.
32. Sipos János közlése alapján.
33. Ez a termelési bizottság nem azonos az országos méretekben korábban megalakított Termelési Bizottságokkal. A levéltári anyag mindössze két dyan esetet közlöt, ahol komolyabb fellépésre volt szükség.
34. Az ötös bizottság tagjai : Sipos János elnök, Hupuci Imre, Tóth István I., Tóth István II., Kovács János / Csanádmegyei Közigazgatási Bizottság iratai 339/1945./ 1945 folyamán cserélődtek a tagok. Ez elsősorban abból adódott, hogy az új községi előjáróság egy része innen került ki. Új tagok kellettek a repülőbizottságba kinevezettek helyébe is.
35. Ezek az igénylők a falusiak közül kerültek ki.

Die Bodenverteilung im Jahre 1945 in Ungarn

Diese Arbeit behandelt das Leben des grössten landwirtschaftlichen Staatsgutes von Mezőhegyes /im Komitat Csanad/ und die Arbeit der landwirtschaftlichen Arbeiter und ihres Kampfes ums Land. Sie schildert kurz das Leben der Bauern vor der Befreiung, beschreibt, was für eine Wirkung diese Lebensform auf den Kampf der Bauern ausgeübt hat. Sie stellt die Lage nach der Befreiung von 1944 die Zustände im Anfang der Bodenverteilung dar, charakterisiert das Benehmen der Bauern zu den Menschen, die das Land verteilt haben, und die Beziehungen dieser Menschen zu den ums Land kämpfenden Bauern. Sie beschäftigt sich mit den Schwierigkeiten des Hausbaues, der Landwirtschaft und stellt das Verhältnis der landwirtschaftlichen Werktätigen zum Boden und zueinander dar.

I r o d a l o m

Csendes Béla : A demokratikus agrárátalakulás Magyarországon. Közgazdasági Szemle , 1955.

Ecsery Lajos : A magyar földművesnép munkája . Szentes, 1930.

Féja Géza : Viharsarok. Atheneum 3. kiad.

Friss István : A magyar népgazdaság fejlődése a felszabadulás óta Közgazdasági Szemle , 1954-55.

Illyés Gyula : A puszták népe. Bp. 1955.

Incze- Petőcz : A dolgozó parasztság helyzete az ellenforradalmi rendszerben. Bp. 1954.

M. Somlyai Magda : A turkevei szegényparasztok közdelve a földért 1945-46-ban

• Az 1945-ös földreform néhány kérdéséről. /Tanulmányok a népi-demokrácia történetéből. Bp. 1955.

• Iratok a Tiszántuli szegényparasztság földosztó törekvéseiről 1945-ben. Történelmi Szemle. 1958.

M. Tóth Erzsébet : Adalékok három Csanád vármegyei nagyközség Nemzeti Bizottságának történetéhez /Acta Universitatis Szegediensis/ Szeged. 1957.

Nemes Dezső : Magyarország felszabadulása.